ڊاڪٽر ساجده پروين

رسول ميمڻ جي چونڊ سائنسي ۽ نفسياتي موضوعن جي ڪهاڻين جو تنقيدي اڀياس

Selected Scientific and psychological Short Stories of Rasool Memon

Abstract:

The most famous fiction author of the Modern age is Rasool Memon. He was a novelist and poet in addition to being known for his short stories. He has written sixteen short story collections, nine of which have been published and the other six are available online as digital editions on https://books.sindhsalamat.com. He started his literary journey in 1977 with the short story writing. His first book of short stories was “Amun Jy Nalay - dedicated to peace”. He was a versatile author whose stories covered scientific, psychological, philosophical, Metaphysical, social, and historical topics. He was a versatile author whose stories covered scientific, psychological, philosophical, Metaphysical, social, and historical topics.He began his literary career in 1977 by penning his first collection of short stories titled "Amun Jy Nalay – In the name of peace." He was a versatile writer whose stories covered scientific, psychological, philosophical, metaphysical, social and historical topics.

In this research paper, I analyze his five short stories based on scientific and psychological philosophy. The story “Golden Tooth” focuses hemophilia disease whereas “Genome” story discusses his critical understanding of human evolution. On the socio-cultural nuances, his stories particularly “the freedom of donkey” highlights the complexities of human slavery and the lived experiences of a slave. "Broken wings falcon” story is based on erotomania which presented the vivid record of an unmarried female and her psychological disorder.

Rasool Memon had tremendous critical thinking capability about life and spiritual themes. He articulated his philosophical opinions in his writings. He was more of a thinker than a fictional writer. His stories are his viewpoints.

Keywords: Sindhi stories, Scientific theme, Philosophical thoughts, etc.

رسول ميمڻ جديد سنڌي ادب جو اهم نالو آهي، جنهن جي سڃاڻپ جا انيڪ حوالا آهن. هو نہ فقط منفرد ڪهاڻيڪار ، ناول نگار ۽ شاعر هو پر فلسفي، سائنس ۽ نفسيات جي موضوع تي آڌاريل سندس ڪتاب بہ شاندار آهن. رسول ميمڻ پنهنجي ادبي سفر جي شروعات ڪهاڻيڪار جي حيثيت ۾ 1977ع کان ’امن جي نالي‘ ڪهاڻين جي مجموعي کان ڪئي. هن وقت تائين سندس نو ڪهاڻين جا مجموعا ڇپجي چڪا آهن. جن ۾ ”ڪافر ديوتا“ 1979ع ، ”چڇريل زندگين جا قافلا“ 1981ع، ” ابابيل جي اڏام“ 1993ع، ” فونو“ 2010ع، ”سونو ڏند“ 2012ع، ”حليمان“ 2013ع، ”عشق جو آسيب“ 2015ع ۽ ”سينڊروم“ 2021ع شامل آهن. جڏهن تہ ڇهہ ڪهاڻين جا مجموعا اڻ ڇپيل اٿس، جيڪي سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي ويب سائيٽ تي ڊجيٽل ايڊيشن جي صورت ۾ موجود آهن. اهڙن مجموعن ۾ ”اوجاڳي جا خواب“ 2019ع، ”روشنيءَ جو مينار“ 2019ع، ”ڪرفيو ۾ اڏامندڙ ڪاغذ“ 2019ع، ”عجيب وارتائون“ 2020ع، ”ڪليل دري“ 2020ع ۽ ”وقت جو بادشاهہ“ 2020ع ڪتاب شامل آهن.

رسول ميمڻ جي ڇپيل توڙي اڻ ڇپيل ڪتابن جا مجموعا مقبوليت ماڻي چڪا آهن. سندس پڙهندڙن جو هڪ وسيع حلقو آهي. جن وٽان کيس خوب مڃتا ملي آهي. امر جليل لکي ٿو.

> ”رسول ميمڻ بنيادي طور فڪشن جو ليکڪ آهي. ڪهاڻيءَ جي فن ڏانهن سندس لاڙو شاعراڻو آهي، سندس سوچ شاعراڻي آهي، سندس اظهار جو طريقو شاعراڻو آهي. سنڌي ادب ۾ تمام گهٽ اهڙا اديب آهن، جن کي نظم ۽ نثر تي هڪ جهڙي قدرت حاصل آهي... رسول ميمڻ کي سٺن افسانن لکڻ جي ڏات مليل آهي.“[1]

رسول ميمڻ وٽ ڪهاڻين لاءِ بي شمار موضوع آهن. سائنسي، فلسفياڻا، نفسياتي، تاريخي، سياسي ، سماجي ۽ مابعد الطبعياتي وغيره. سندس لکڻين تي وجوديت پڻ غالب نظر اچي ٿي، جڏهن تہ جديديت پڄاڻان فڪر،سماجي حقيقت نگاري ۽ سرريئلزم جا اثر بہ واضح طور سان پسي سگهجن ٿا. کيس ورسٽائيل ليکڪ چئي سگهجي ٿو. فڪري حوالي سان رسول ميمڻ نهايت سگهارو، گهري ۽ اونهي سوچ رکندڙ ۽ بامقصد تخليق ڪار آهي.

> ”رسول ميمڻ جون ڪهاڻيون, همعصر سنڌي ڪهاڻيءَ جو مضبوط فني حوالو ۽ گوناگون فڪري دستاويز آهن. جنهن ۾ ادب جا اعليٰ قدر, روايتون, تهذيبون, ڏارائون ۽ وهڪرا پنهنجي ڀرپور تخليقي سگهه سان موجود آهن.“(2)

رسول ميمڻ جي ڪهاڻين جو جائزو:

رسول ميمڻ جي ڪهاڻي ’سونو ڏند‘ فڪري حوالي سان نهايت سگهاري ڪهاڻي آهي. جيتوڻيڪ هيءَ ڪهاڻي سائنسي موضوع ۽ موروثي بيماري ’هيموفيليا‘ تي مبني آهي, پر ڪهاڻيءَ جي اڻت ايڏي شاندار آهي جو آخر تائين ليکڪ موضوع کي ٻن اهم ڌارائن يعنيٰ مابعد الطبعياتي ۽ مادي دنيا ٻنهي سان سلهاڙي ڪٺي هلي ٿو ۽ ٻنهي دنيائن کي ڪهاڻي ءَ جي انت تائين هڪ جهڙو نياءُ ڪندو رهي ٿو. آخر ۾ هو نتيجو پڙهندڙ تي ڇڏي ڏئي ٿو ته قاري هڪ فڪر تي يقين رکي يا ٻنهي دنيائن جي حقيقت جي الڳ الڳ نوعيت ۽ حيثيت کي انفرادي طور سمجهي ڪو نتيجو ڪڍي. انهيءَ فڪر تي هندي فيچر فلم ’موهني‘ به ٺهيل آهي.

ان ڪهاڻيءَ جا مرڪزي ڪردار رٻڏنو ۽ صابو فقير آهن. رٻڏني کي ٻه پٽ هوندا آهن. وڏي پٽ جي طهر جي ڪاج تي هو سڪر مان ڪڍڻ فقيرن جي سچي سٿ کي ڳائڻ وڄائڻ, مذاق مشڪري ۽ خير جي دعا لاءِ دعوت ڏيئي ڳوٺ ۾ گهرائيندو آهي. سڄي رات محفل ڪان پوءِ اَسُرَ ويل جڏهن صابو فقير ۽ سندس ساٿي ڳوٺ وارن جي دل وندرائي ٽڪجي سمهڻ جي تياري ڪندا آهن ته صابو فقير جنهن کي وات ۾ پاسي کان هڪ سونو پٽ چڙهيل ڏند پاتل هوندو آهي (جيڪو سندس گرو تحفي ۾ نشاني طور ڏنو هو) اهو ڪڍي ڪپڙي جي ڳوٿريءَ ۾ بند ڪري وهاڻي هيٺان رکندو آهي. جنهن کي ڳوٺ جو هڪ شرارتي ۽ چور ڇوڪرو ڏسي وٺندو آهي ۽ وجهه وٺي چورائي مشڪري خاطر وات ۾ پائي ناچ ڪندو آهي, اوچتو سونو ڏند سندس وات مان ڪري اتي ئي پيل گپ ۾ وڃائجي ويندو آهي. ڇوڪرو ڊپ وچان اتان ڀڄي ويندو آهي. جڏهن صبح جو صابو فقير کي سونو ڏند ناهي ملندو ته هو روئندو رڙندو پٽون ۽ پاراتا ڏيندو ناراض ٿي ڪاج مان سٿ سميت واپس روانو ٿي ويندو آهي.

سڄي ڪاج جو جڻ رنگ ئي ڦڪو پئجي ويندو آهي. شام جو جڏهن ٻار جو طهر ٿيندو آهي پر جيئن ته ٻار موروثي طور ’هيموفيليا‘ بيماري جو شڪار هوندو آهي, جنهن ۾ جسم جي ڪنهن به حصي تي زخم رسڻ سبب مريض جو رت بند ناهي ٿي

سگهندو. ڇاڪاڻ تہ اهڙي مريض جي رت ۾ ڄمڻ جي صلاحيت ناهي هوندي، تنهن ڪري طهر سبب مسلسل رت وهڻ ڪري ربڏني جو پٽ مري ويندو آهي.

ربڏنو سمجهندو آهي تہ صابو فقير جو پاراتو آهي. جنهن ڪري ٻار مري ويو. ڪجھ عرصي کان پوءِ ربڏني کي برسات سبب گپ ۾ گم ٿيل فقير جو وڇايل ڏند ملي ويندو آهي . هو خوشيءَ مان فقير کي سونو ڏند موٽائي ڏيڻ ويندو آهي ۽ ڪيس عرض ڪندو آهي تہ پٽون ۽ پاراتا موٽائي وٺي ڪيس معاف ڪري ۽ خير جي دعا ڪري. فقير ڪيس معاف ڪندو آهي. پر جڏهن ٻئي پٽ جا طهر ڪرائيندو آهي تہ 'هيمو فيليا' ڪري اهو بہ گذاري ويندو آهي تہ ڪيس شديد صدمو پهچندو آهي.

ڪهاڻيءَ جي پڇاڙي ڏاڍي ڇرڪائيندڙ آهي. ڪهاڻي ۾ رسول ميمڻ ڏيکاري ٿو تہ. ربڏنو زار و قطار روئندي بي وسيءَ سان وسندڙ مينهن جي گپ ۾ هٿ وجهي وري سونو ڏند ڳولڻ جي ڪوشش ڪري ٿو.

> "ٿوري دير ۾ رلهي گوڏ وانگر ڳاڙهي ٿي ويئي ۽ ڪٽ هينان رت تي ماڪوڙا ڪنا ٿي ويا. ربڏنو حڪيم صالح جراح مان مايوس ٿي ويو. هن جي پڳ ڍري ٿي گهوگهي جيان ڳچيءَ ۾ ڪري پيئي.......هو هٿن سان پنهنجا وار پٽڻ لڳو ۽ چرين جيان وسندڙ مينهن ۾ وٺي ٻاهر ڀڳو. هو برمي (نلڪي) پرسان ويهي گپ ۾ هٿ وجهي ڪا شيءَ ڳولهڻ لڳو."(3)

رسول ميمڻ نهايت ئي گهري سوچ ۽ فڪر رکندڙ ليکڪ هو. جيتوڻيڪ هو ايم بي بي ايس ڊاڪٽر هو پر فلسفي سان گهڻي دلچسپي هئس. اڻ ڄاڻ ماڻهو جنهن کي 'هيمو فيليا' جي ڪا بہ خبر ناهي، يا سائنسي سببن کي نٿو سمجهي. اهو يقيناً هن ڪهاڻيءَ جي مابعدالطبعياتي رخ تي سوچيندو. مصيبتن جو سبب پٽون ۽ پاراتا نہ سمجهندو. رسول ميمڻ وٽ ڪهاڻي لکڻ جو ڏانءَ بہ آهي تہ انهيءَ کي نڀائڻ جو فن بہ خوب آهي. هڪ ئي ڪهاڻيءَ ۾ سائنس ۽ فلسفي جي سنگم کي اهڙي ريت پيش ڪرڻ آسان ڪم ناهي.

رسول ميمڻ جي ٻي اهم ڪهاڻي 'جينوم' آهي. 'جينوم' بہ سائنسي اصطلاح آهي، جيڪو ڪنهن بہ فرد جي جينياتي ساخت ۾ موجود ٿئي ٿو. هن اصطلاح موجب جينياتي ڪوڊ جينياتي هدايتن تي مشتمل ماڻهو کي موروثي طور ملندو آهي، جنهن مطابق اولاد ۾ پنهنجي والدين جون سموريون خصوصيتون موجود هونديون آهن. 'جينوم' ڪهاڻي دراصل چارلس ڊارون جي ارتقا واري نظريي جو اختلافي خاڪو

آهي. ڊارون جي ارتقا واري نظريي مطابق سمورن جاندارن جي نسل ۾ فطري چونڊ طور وقت بہ وقت ۽ موزون حالتن مطابق آهستي آهستي تبديلي ايندي رهندي آهي، اهڙيءَ ريت جيڪي تبديليون جاندار جي لاءِ فائدي مند هونديون آهن تہ اهي سندن ايندڙ نسل ۾ منتقل ٿينديون رهنديون آهن. جڏهن تہ غير فائدي مند شيون ختم ٿينديون رهنديون آهن.

فڪري حوالي سان رسول ميمڻ جي هيءَ ڪهاڻي بہ شاندار آهي. هن ڪهاڻي ۾ دنيا کي ريل سان ۽ انسان کي مسافر سان ڀيٽ ڏيندي، سندس زندگيءَ جي الميي کي علامتي انداز ۾ پيش ڪيو ويو آهي. ڪهاڻي ۾ خاموش طبع هڪ نوجوان ڏيکاريل آهي، جيڪو ڪنهن ننڍڙي اسٽيشن تان ريل ۾ سوار ٿيو ٿو (يعني دنيا ۾ پيدا ٿئي ٿو) ريل انساني وجودن سان اڳ ئي ڀري پئي آهي. کيس ڪٿي بہ ويهڻ جي جڳهہ نٿي ملي.

”هو هڪ گمنام اسٽيشن جو مسافر هو. هڪ اهڙي اسٽيشن جتي گاڏي هميشہ ماڻهن سان سٽيل حالت ۾ پهچندي هئي ۽ اتان چڙهندڙ هر مسافر کي پنهنجي وجود جيتري وٿي پيدا ڪرڻ لاءِ هٿ پير هڻڻا پوندا هئا.“[4]

هو هر گاڏي ۾ ڀٽڪندو رهي ٿو آخر ڪار جڳهہ ڳوليندي ٿڪجي مايوس ۽ بي سٽو ٿي پوي ٿو. انهيءَ سڄي صورتحال ۾ نوجوان جي ذهن ۾ مختلف نوعيت جا سوال اڀرندا رهن ٿا، جيڪي کيس تمام گهڻو بي چين ڪندا رهن ٿا. هو انهن سوالن جا جواب ٻين مسافر ماڻهن جي روين ۽ عملن ۾ ڳولڻ جي ڪوشش ڪندو رهي ٿو پر هن کي انساني زندگيءَ جي ارتقا ۽ سفر متعلق تسلي بخش جواب نٿا ملن.

”هن ريل جي هر گاڏي ۾ وڃي ماڻهن جي روين کي جاچيو هن محسوس ڪيو ڪي ماڻهو خوش هئا، ڪي ٿڪل ۽ مايوسين ۾ وڪوڙيل هئا، ڪي ريل جي پائيپن ۾ هٿ وجهي جڻ سوليءَ تي ٽنگيل هئا. تہ ڪي پنهنجي جاءِ تي ويهي آرام ۾ اکيون بند ڪيو جُهولي رهيا هئا...... ريل وقت جيان روئندي رڙيون ڪندي ڊوڙندي، جيئن اڳيان وڌندي رهي تہ هر ماڻهو جڻ وايو منڊل جو هيرا ڪ ٿيندو ويو.... پر هو چپ ۽ نااميد پنهنجي وجود اندر هڪ جستجو ۽ پيڙا جي دٻاءَ کان تڙپندو رهيو.“[5]

هن ڪهاڻيءَ جو بنيادي متن وجودي سوالن کي اڀاري، حالتن کي وجودي وارداتن ۾ وڪوڙيل ڏيکاريو ويو آهي. جتي ريل گاڏي، زندگيءَ جي علامت آهي، جيڪا

رڙيون ڪندي هلندي ٿي رهي. ڪٿي بہ سڪون ڪونهي. ماڻهو پنهنجن دردن ۾ هڪ دائمي عذاب ۾ مبتلا آهي. رسول ميمڻ هن وجودي صورتحال جي ارتقا جي قانون سان پيٽ ڪري ٿو. جڏهن ارتقا جي قانون موجب انسان حالتن سان آهستي آهستي نهڪي، پنهنجو جيئڻ جاري رکندو آهي. پر ڪروڙين سالن کان پوءِ بہ وايو منڊل کي ساسائي نہ سگهيو آهي. جو اڄ بہ بيمارين، وچوڙا، پوڙهائپ، جنگ، انسان جي اندر جي آنڌ مانڌ موجود آهي، جنهن کي انسان شڪست نہ ڏئي سگهيو آهي. زندگيءَ جو سفر اڄ بہ درد جو سفر آهي. اهي درد اربين سالن کان انسان جي حصي ۾ موروثي طور اچن ٿا. جنهن کي رسول ميمڻ ’جينوم‘ چوي ٿو. ڪهاڻيءَ ۾ وجود تي سوال اٿاري مرڪزي ڪردار ڪجهہ هن ريت اظهاري ٿو:

”اي وجود توکي هن وايو منڊل ۾ سفر ڪندي ڪيڏو وقت ٿيو، تون ان جو هيراڪ نہ ٿي سگهين.... تنهنجي اندر ماحول سان مطابقت جو مادو ڇو نہ پروان چڙهيو؟“(6)

اڳتي لکي ٿو تہ:

”منهنجي تخم ماحول سان هڪ جهڙائي ڇو نہ پيدا ڪئي؟ انساني وجود ۾ ڇا ڪو تبديليءَ جو انت آهي؟ڇا اهو ڪڏهن مڪمل ٿي سگهندو؟...... سفر جيڪو وايو منڊل ۾ لامحدود وقت تي ڦهليل آهي. ڇا اهو وجود ۾ ڪابہ تبديلي نہ ٿو آڻي؟ وايو منڊل ۾ موجود بيماريءَ جا جراثيم بہ ايڏائي قديم آهن، جيڏو انساني وجود. جراثيمن جي حياتي جو دارو مدار ۽ پالنا لاءِ انساني جسم کان وڌيڪ ٻي ڪابہ بهتر پناهہ گاهہ نہ آهي. صدين جي سفر ۾ اهي جراثيم انساني وجود اندر ان جو حصو ٿي نہ سگهيا. وجود ۾ جيڪڏهن ماحول سان تبديلي پيدا ٿئي ٿي تہ انهن جراثيمن جسم کي ايڏي وڏي سفر ۾ ڇو نہ تبديل ڪيو.“(7)

بنيادي طرح هي ڪردار سوچيندڙ ۽ لوچيندڙ ڪردار آهي. جيڪو وجودي وارداتن ۾ بہ گهيريل آهي. وجودي سوال کيس ڇهنڊڙيون پائيندا رهن ٿا. هو مسلسل سوچيندو رهي ٿو ۽ جڏهن زندگي جي اصل حقيقت کي پروڙي وٺي ٿو تہ کيس مايوسي، اڪيلائي ۽ ويڳاڻپ پلئہ پوي ٿي.

”هن سوچيو انساني وجود ۾ جدوجهد جو مقصد ڇا آهي؟ ريل اندر جاري سفر ۾ هر طرف absurdity (بيوقوفي/بيهودگي) ڦهلي پئي آهي. وجود جي جدوجهد زندگيءَ کي برقرار رکڻ لاءِ ناهي، پر موت کي حاصل ڪرڻ لاءِ آهي. وايو منڊل جون حالتون انساني زندگي ۾ بقادار تبديليون آڻڻ، بجاءِ موت جو سامان مهيا ڪن ٿيون. زندگي اهڙو عذاب آهي جنهن ۾ سک جي گهڙي ڪٿي به ناهي. زندگي نفرت، اڃ ،بک، آنڌ مانڌ ، بيماري ۽ موت کان سواءِ ڪجهه به نه آهي.“[8]

ڪهاڻيءَ جي آخر ۾ ڏيکاريو ويو آهي ته ڪردار زندگيءَ جي حقيقت کي پروڙڻ کان پوءِ خود ڪشي ڪري ڇڏي ٿو. يعنيٰ وجودي فڪر مطابق هو زندگيءَ کي قيد سمجهي ٿو ، جنهن مان نجات جو رستو فقط موت آهي ، زندگي مسلسل عذاب آهي ’سروم دکم دکم‘ ڇم پل پل موت ڏانهن وڌڻ جو سفر آهي.

”هو ٿڪاوٽ ۾ جدوجهد جي عذاب کان روئڻ لڳو......نوجوان ان کان روئڻ جو سبب پڇيو......“ مان درد جي سفر کي طئي ڪري، پنهنجيءَ منزل تي پهچڻ وارو آهيان. هي روئڻ نه پر خوشيءَ جا ٽهڪ آهن “......اهو چئي پنهنجي اعمالن جو ٿيلهو ڪلهي ۾ لڙڪائي تيز هلندڙ ريل گاڏي مان ٻاهر نڪري ويو.“[9]

رسول ميمڻ جي مجموعي ’حليمان‘ ۾ ڪهاڻي ”ڊائون سينڊروم“ به اهم آهي. ’ڊائون سينڊروم‘ نسلي طور ٻارن جي پيدائشي بيماري آهي. جيڪا ٻار جي ڪروموسومز ۾ غير رواجي وراثتي جيوڙي سبب پيدا ٿئي ٿي. يعني اهڙو ٻار 46 جي بجاءِ 47 ڪروموسومز کڻي پيدا ٿئي ٿو. هڪ اضافي ڪروموسومز جي ڪري ٻار جسماني معذوري ۽ دماغي خلل ۾ مبتلا هوندو آهي. سندس ذهني نشونما ناهي ٿي سگهندي.

هيءَ ڪهاڻي ٻن ڀائرن جي آهي، جن مان ننڍو ڀاءُ ’ڊائون سينڊروم‘ بيماريءَ ۾ مبتلا هوندو آهي . وڏو ڀاءُ دنيا ۾ انقلاب جي ڳولا ۾ بيمار ڀاءُ کي ڇڏي نڪري پوي ٿو. تمام گهڻين مسافتن تڪليفن ۽ سورن سهڻ کان پوءِ به ڪيس جڏهن دنيا ۾ انقلاب ڪٿي به نٿو ملي ته، ٿڪجي هڪ جهوپڙيءَ ۾ اچي پناهه وٺي ٿو. جتي ڪيس ساڳيو معذور ڀاءُ سهارو ڏئي، سندس زخمن تي پهو رکي ٿو.

فڪري حوالي سان هيءَ ڪهاڻي 'ڊائون سينڊروم' بيماريءَ متعلق نہ آهي، پر ان بيماريءَ جي علامتي انداز ڪي رسول ميمڻ ڪهاڻيءَ ۾ سرريئلسٽڪ (رمزيت) نموني پيش ڪيو آهي.

هن ڪهاڻيءَ ۾ سموري انساني تاريخ جي نهايت اهم دورن جو سفر چٽيو ويو آهي. مذهب کان وٺندي سياست، سائنس کان وٺندي فلسفي تائين. هر دور ۾ انسان فطرت جي جهول مان نڪري انساني ترقيءَ جا بي شمار خواب اکين ۾ سجائي تمام وڏا ڪشالا ڪيا، امن ۽ محبت جو ڳولائو رهيو آهي. پر افسوس ڪيس تڏهن پلئہ پوي ٿو. جڏهن هو هر طرف کان مايوس ۽ ناڪام ٿئي ٿو. ڇاڪاڻ تہ تاريخ جي سمورن انقلابي دورن ۾ موڙن انسان جي ترقيءَ جون راهون گهٽ هموار ڪيون آهن، پر ڪيس تباهيءَ جي باهہ ۾ جلائي ساڙِي رک وڏيڪ ڪيو آهي.

”هو اڳتي وڌيو هڪ اهڙي منزل طرف جتي سياست جي بازار هئي. هن ڏٺو هر دوڪان انساني ڪوپڙين سان ڀريو پيو هو .... بازار جي رستن تي رت جي چيڪڙ هئي. سڙيل گوشت جي بدبو هئي. .... اڳتي وڌيو تہ هن زرهہ پائي وينل چنگيز ڏٺو. انساني ڪوپڙين مان ٺهيل دوڪان ۾ هلاڪو ڏٺو. هن مسوليني جو دوڪان ڏٺو. هٽلر جو دوڪان ڏٺو ۽ هڪ دوڪان اندر اجتماعي قبرون کوٽي لاش وڪڻندڙ اسٽال ڏٺو.“(10)

رسول ميمڻ هن ڪهاڻيءَ ۾ سرريئلسٽڪ (رمزيت) انداز تحت مذهب، سياست، فلسفي ۽ سائنس جي بازار جا منظر پيش ڪيا آهن. مرڪزي ڪردار انهن بازارن ۾ واري واري سان انسانيت لاءِ انقلاب جي ڳولا ۾ سرگردان آهي. هو مسلسل ڀٽڪندو رهي ٿو پر ڪيس ڪٿان بہ انسانيت جي عذاب جو علاج ۽ ڇوٽڪارو نٿو ملي. مذهب جي بازار جو منظر رسول ميمڻ هن ريت چٽي ٿو.

”جڏهن هو ڊگهي مينارن واري شهر کي ويجهو ٿيو تہ، هن کي پري کان هڪ شخص تيز آواز ۾ ڳالهائيندي نظر آيو..... مذهب جي بازار ۾ هلو اوڏانهن هلو... انقلاب اتي آهي...... هو بازار ۾ داخل ٿيو تہ، برهمڻ شودرن کي ڪنن ۾ شيهي جي ڪلي هڻي، دوڪان ٻاهران ٽنگي ڇڏيو هو... مهاتما ٻڌ هڪ دوڪان ۾ اکيون بند ڪيون، ڪنن ۾ ڪپهہ وجهي وينو هو......اڌ اگهاڙو عيسي ڪنڊن جو تاج پائي، پنهنجو پيو ڳتو بہ چماٽ لاءِ

پيش ڪري رهيو هو. اتي محمد هو جنهن جي جتي رت سان ڀريل هئي....
اتي يزيد جو دوڪان هو ۽ ڪربلا جي ميدان ۾ امامن جا ڀيل لاوارث لاش
هئا... هڪ دوڪان ۾ ڏگهين ڏاڙهين وارا، سقراط کي زهر جو پيالو پيش
ڪري رهيا هئا. اتي پاپائيت پنهنجي دوڪان جي بنيادن کي نئين
نظرين جي زلزلن کان بچائڻ ۾ مشغول هئي. هڪ دوڪان ۾ پوڙهو گيليلو
پادرين اڳيان معافي نامي تي صحي ڪري رهيو هو ... مذهب جي بازار ۾
نفرتون هيون...... انسانن جو قتل عام هو. ويچا هئا........ جنت جي
حاصلات ۾ دوزخ بنجندڙ ڌرتي هئي. ... هن کي اتي پنهنجي منزل نظر نہ
آئي. هو مايوس ٿي ويو."[11]

انسان دنيا جي تاريخ جي ان ڏگهي ۽ ڏکئي سفر ۽ رياضت ۾، جيڪا ڳالهہ اجان تائين ناهي سمجهي سگهيو اها، اِها آهي تہ فطرت ئي سندس اصل پناهہ گاهہ آهي.جنهن ۾ سندس جنم ٿيو. جنهن ۾ سڪون ، امن پيار ۽ راحت آهي، جنهن ۾ انسان وٽ سادگي هئي. انسان معصوم ۽ ابوجهہ هو اڻ ڄاڻ هو پر مطمئن هو. جنهن ۾ حرص ،حوس، لالچ ۽ مقابلي بازيءَ جو ڪو رجحان نہ هو. ترقيءَ جو تصور نہ هو. جنهن ۾ انسان وٽ انسانيت هئي. وحشي پڻو نہ هو. ان ڪري فطرت ۾ ئي سندس بقا هئي.انسان ان فطري زندگيءَ سان ئي تمام گهڻي هٺ چراند ڪئي آهي. جنهن جي سزا هاڻي هو ڀوڳي رهيو آهي.

هن ڪهاڻيءَ ۾ معذور ۽ ابوجهہ ڇوڪري جو ڪردار، علامتي طور انسان جي ان ئي دور جي عڪاسي ڪري ٿو. جنهن ۾ هو فطرت جي گود ۾ سمايل هو. ڏاڍو پرسڪون شانت ۽ مطمئن هو. مادي ترقيءَ کي حاصل ڪرڻ لاءِ انساني تاريخ جي سمورن انقلابي دورن، انسان کي فقط زوال جي اونهي کاهيءَ ۾ ڌڪو ڏنو آهي. جيئن پوءِ تيئن انسان تباهيءَ جي ڏُبڻ ۾ وڃي گپجندو.هاڻ انسان جي بقا ۽ بچاءُ ان ۾ آهي تہ هو واپس فطري نظام ۾ موٽي وڃي. انهيءَ مقصد ۽ فڪر کي رسول ميمڻ هن ڪهاڻيءَ ذريعي پڙهندڙن تائين پهچائڻ چاهي ٿو. تنهن ڪري هو ڪهاڻيءَ جو انت ئي انهن جملن سان ڪري ٿو.

"سچ لهَي رهيو هو. هن ڏنو اتي پناهہ لاءِ ڪا بہ جاءِ نہ هئي. ڪابہ بازار نہ
هئي. ڪابہ منزل نہ هئي. انقلاب گهوڙي جي صورت ۾ دم ٽوڙي چڪو
هو. .... هو جڏهن جهالت جي جهنگ ۾ پهتو. .... ڪيس پري ڪا هيڏي

روشني، ڏيئي جيان ٽم ٽم ڪندي نظر آئي...... هو اتي پهتو.... اتي هڪ ننڍڙو گهر هو. .... هن چيو ”تون... . منهنجا اپاهج پاءُ تون!“ هن منزل تي مون کان اڳ ڪيئن پهتين. هن جي اپاهج پاءُ چچريل لفظن ۾ ڳالهايو..... منهنجا عقل مند پاءُ! مان ته اتي ئي آهيان جتي تو ڇڏيو هو. اهو ٻڌي درد کان هن جي دانهن نڪري ويئي. هو صدمي کان اتي ئي باهه جي پرسان بستري تي ڪري پيو. اپاهج اٿيو ۽ گرم پاڻي ڪري هن جا زخم صاف ڪرڻ لڳو.“[12]

رسول ميمڻ جي ڪهاڻي ”گڏهن جي آزادي“ ٽر جي رمو ڪولهي تي لکيل آهي. جيڪو گڏهن جو واپاري آهي. ننگر ۽ ڪاسبي جي علائقي ۾ گڏهه وڪڻي چڱو ناڻو ڪمائي ٿو. هن وٽ سو گڏهه آهن هڪ دفعي واپار لاءِ نڪري ٿو ته وچ رستي تي خطرناڪ مينهن اچي کيس ورائي ٿو. هڪ پٽ تي گڏهن سميت پهچي ڪنڊين جي وٽن هيٺان وڃي پناهه وٺي ٿو. کيس سخت پريشاني ٿئي ٿي. آخر سئو گڏهن کي ٻڌڻ لاءِ رسا ڪٽان آڻي، تيستائين ڪو واٽهڙو اتان لانگهائو ٿئي ٿو. جو کيس صلاح ڏيئي ٿو ته خيالي رسن سان گڏهن کي ٻڌڻ جي اداڪاري ڪر. اهين گڏهه سمجهندا ته توهنن کي وڻ ۾ ٻڌي ڇڏيو آهي. کيس صلاح وڻي ٿي هو ائين ئي ڪري ٿو. پوءِ کيس سخت بک لڳي ٿي ماني جي ڳولا ۾ هوير واري پٽ تي برسات سبب اوچتو حادثي جو شڪار ٿي مري پوي ٿو. چئن ڏينهن گذرڻ کان پوءِ جڏهن رموءَ کي صلاح ڏيندڙ ساڳيو واٽهڙو اتان واپس لنگهي ٿو ته، کيس سمورا گڏهه ٻڌل بيٺل نظر اچن ٿا. رموءَ جو ڪو نالو نشان به نظر نٿو اچي. هو سمجهي وڃي ٿو ته رمو ڪنهن حادثي جو شڪار ٿي ويو. اهڙيءَ ريت هو سمورا گڏهه ڪاهي اتان روانو ٿي وڃي ٿو.

”چار ڏينهن گذري ويا ساڳيو پاڳيو واٽهڙو، جنهن رموءَ کي صلاح ڏني هئي، اوچتو اتان اچي لنگهيو..... گڏهه ڪنڊيءَ جي وٽن هيٺان بکن ۾ پاهه تي رهيا هئا. هو سمجهي ويو ضرور ان رات رمو سان ڪو حادثو ٿيو آهي. گڏهه ان خيال کان ته رسي سان ٻڌل آهيون، پنهنجي جاءِ تان نه چريا آهن. ... هو هر گڏهه وٽ ويو ۽ انهن کي آزاد ڪرڻ جي نيت سان ڳچيءَ چوڌاري ائين هٿ ڦيريا جڻ رسيءَ مان ڇوڙيندو هجي. گڏهن جڏهن محسوس ڪيو ته، اهي رسن مان آزاد ٿي چڪا آهن. خوشيءَ مان نڪ چنبي چپ ڦڙڪائڻ لڳا. واٽهڙو انهن کي گاهه کارائي پاڻي پيئاريو. پوءِ

هو پلي گڏهہ تي چڙهي وينو ۽ نوانوي گڏهہ ادب مان هيٺ ڪنڌ ڪري، قطار ٺاهي، ائين هلڻ لڳا جيئن هو رموءَ پويان هلندا هئا .“[13]

بنيادي طرح ”گڏهن جي آزادي“ ڪهاڻي انسان جي نفسياتي ۽ شعوري اوسر کي وائکو ڪري ٿي. ڪند ذهن انسان غلامي پسند ٿئي ٿو. هن جي ذهن ۾ بغاوت ڪڏهن ڪرُ نٿي ڪڍي . هو فڪري طور نہ تہ سماجي نظام کي تبديل ڪرڻ لاءِ لوچي ٿو نہ هن وٽ نظريي جو رومانس آهي ۽ نہ ئي ذهني غلامي بابت سوچي ٿو. اڄ جو انسان رموءَ جي گڏهن مثل آهي، جيڪي حالتن جي تصوراتي قيد ۾ ڪچن پچن نٿا. بس چپ چاپ هلندا رهن ٿا. هيءَ ڪهاڻيءَ اسان جي ملڪي سياست تي بہ هڪ وڏو طنز آهي تہ عوام انهن گڏهن وانگر آهي جن کي، هڪ سياست دان کان پوءِ ٻيو ڪاهي هلي ٿو ۽ اهي بہ بغير ڪنهن ڪچ پچ جي ڪنڌ جهڪائي انهن پويان خاموشيءَ سان هلندا رهن ٿا.

رسول ميمڻ جي ڪهاڻي ”پر ڪٽيل شاهين“ نفسياتي خلل ’ايروٽومينيا‘ (Erotomania)تي آڌاريل آهي. هي نفسياتي بيماري گهڻو ڪري عورتن ۾ نوجوانيءَ واري دور ۾ ڪنوارپ دوران ٿئي ٿي. هن ۾ گهڻو ڪري عورتون اهڙن مردن سان يڪ طرفي محبت ڪرڻ شروع ڪري ڇڏين ٿيون، جيڪي مشهور شخصيتون هجن يا وري سماجي طور ڪنهن اوچي رتبي تي هجن. ايروٽومينڪ عورت فرض ڪري وٺندي آهي تہ اهو مرد بہ کيس بي پناهہ پيار ڪري ٿو. هن بيماريءَ ۾ جيئن تہ مريض تمام گهڻن وهمن، وسوسن ۾ گهيريل رهي ٿو، تنهن ڪري ايروٽو مينيا عورت داخلي طور پنهنجي هڪ الڳ تصوراتي دنيا قائم ڪري وٺي ٿي. جنهن ۾ هوءَ هر وقت پنهنجي محبوب سان ڪچهريون ڪرڻ، گهمڻ ڦرڻ ، پيار ڪرڻ، تان جو خيالن ۾ ان مرد سان جنسي تعلق بہ قائم ڪري وٺي ٿي.

هن ڪهاڻي جي سورمي شاهين بہ ’ايروٽومينيا‘ ۾ مبتلا ڏيکاري ويئي آهي. جڏهن هوءَ نوڪريءَ جي سلسلي ۾ ڪنهن سرڪاري اداري جي سيڪريٽري سان ملي ٿي، تہ پهرين ئي ملاقات ۾ ڪانئس بي حد متاثر ٿئي ٿي. کيس دل ئي دل ۾ پيار ڪرڻ لڳي ٿي.

”شاهين محسوس ڪيو تہ سيڪريٽري هن سان گڏ هلي رهيو آهي....
کيس گهر ۾ رکيل ان خالي ڪرسيءَ کان بہ شرم محسوس ٿيو جنهن تي
جڻ سيڪريٽري ويٺل هجي، هوءَ واش روم ۾ ويئي، سيڪريٽري سامهون

بيٺل هو. هن جو ڪنڌ هيٺ ٿي ويو ۽ هيٺ ڪنڌ ڪري ڪلندي رهي........
ان رات سيڪريٽري هن سان بستر تي ستو...! "[14]

شاهين جي سيڪريٽريءَ سان پهرين ملاقات نوڪري وٺڻ جي سلسلي ۾ ٿيندي آهي. سيڪريٽري جو سنو سياءَ ڪيس متاثر ڪري ٿو. جيڪو ڪيس پيار جي تصور ۾ مبتلا ڪري ٿو پر جڏهن شاهين ٻئي دفعي نوڪريءَ بابت ڪانئس خبر چار وٺڻ وڃي ٿي تہ سيڪريٽري ڪيس سڃاڻي بہ ڪونہ ٿو. وري نوڪري واري درخواست بہ ڪانئس گم ٿي وڃي ٿي. سيڪريٽري هڪ خالي پنو ڪيس ڏيندي نئين درخواست لکي ڏيڻ لاءِ چوي ٿو.

بنيادي طور جيڪي عورتون لچاريون, اڪيلائي پسند ٿين ٿيون يا جن ۾ خود اعتماديءَ جي کوٽ ٿئي ٿي, اهي 'ايروٽومينيا' خلل جون جلدي شڪار ٿين ٿيون. رسول ميمڻ هيءَ ڪهاڻي خوبصورت فڪري پيرائي ۾ لکي آهي. خاص طور سان ڪهاڻي جو ڪلائيمڪس اثرائتي انداز ۾ ڪيو اٿس.

"هو ٿورو شرمسار ٿيو ۽ ٽيبل جو خانو بند ڪري ڪورو ڪاغذ ڪڍي شاهين کي ڏيندي چيائين " هي وٺو ٻيهر درخواست لکي ڏيو........"

"هن بي دلي مان ڪورو ڪاغذ ورتو ۽ آفيس مان نڪري واش روم ۾ ويئي, هن کي اوڪارا آيا..........., وات ڌوئي, ڪوري ڪاغذ سان اگهيو ۽ وري اوڪارا آيس ڪيس لڳو تہ هوءَ پيٽ سان ٿي وئي آهي."[15]

مجموعي طرح سان رسول ميمڻ جون ڪهاڻيون موضوع توڙي فڪر جي حوالي سان نهايت منفرد ۽ غير روايتي ڪهاڻيون آهن . جيئن تہ هو هڪ ايم بي بي ايس ڊاڪٽر هئڻ سان گڏوگڏ فلسفي جو ڄاڻو بہ هو تنهن ڪري هن جي ڪهاڻين ۾سائنس, نفسيات ۽ فلسفي جو وڻندڙ ميلاپ آهي. هن پنهنجي پيشوراڻي ڄاڻ, مشاهدي ۽ تجربي کي ڪهاڻين جي صورت ۾ پڙهندڙن آڏو پيش ڪيو آهي. هن زندگي جي نفسياتي تجربن ۽ داخلي مشاهدن کي افسانن جو روپ ڏيئي, پڙهندڙن جي لاءِ ڳرن ۽ مشڪل اصطلاحن کي سولو ڪيو آهي. رسول ميمڻ پنهنجي فڪري سفر ۾ ڪڏهن بہ بيٺل نہ رهيو. هو تبديل ٿيندڙ دور سان گڏ سفر ڪري ٿو. فڪري اٿل پٿل سان گڏ پنهنجي خيالن ۾ ڪشادگي پيدا ڪري ٿو. انهيءَ ڪري رسول ميمڻ جون ڪهاڻيون ماضيءَ کان مستقبل جو سفر ڪن ٿيون ۽ پڙهندڙ کي علمي گهرائي ڏين

ٿيون.

حوالا

1. ٿماهي پوپٽ رسول ميمڻ نمبر, امر جليل, مضمون ڪافر ديوتا, سنڌ سلامت ڪتاب گهر ,2019 ع, ص.36
2. ٿماهي پوپٽ, رسول ميمڻ نمبر حبدار سولنگي , مضمون; عالمي شعور رکندڙ ڪهاڻيڪار ,سنڌ سلامت ڪتاب گهر,2019 ع ,ص.111
3. رسول ميمڻ, سونو ڏند, پوپٽ پبلشنگ هائوس, خير پور 2012 ع ,ص.35
4. رسول ميمڻ, حليمان , پوپٽ پبلشنگ هائوس, خير پور 2013 ع ,ص.33
5. ساڳيو. ص.33
6. ساڳيو ,ص .34
7. ساڳيو. ص.36_ 35
8. ساڳيو. ص.40
9. ساڳيو ص41
10. ساڳيو ص15_ 14 .
11. ساڳيو. ص.18_ 16
12. ساڳيو, ص25_ 23
13. رسول ميمڻ , سونو ڏند, پوپٽ پبلشنگ هائوس خير پور2012 , ص88
14. رسول ميمڻ , سيندروم, ڪنول پبليڪيشن,2021. ص 50 ۽51
15. ساڳيو. ص52 .